

Ю. І. Дем'янчук,

канд. екон. наук,

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності,

доцент кафедри іноземних мов та перекладознавства

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8722-5568>

ЛІНГВОПОЛІТИЧНА СИНЕРГІЯ ЗАСОБІВ МОВИ ВІЙНИ В ТЕКСТАХ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО, ПУБЛІЦИСТИЧНОГО ТА ХУДОЖНЬОГО СТИЛІВ

*Війна зруйнувала усталені уявлення про життя й свободу,
перетворивши їх на цінності, що нині зневажені.*

Ця стаття репрезентує перше лінгвістичне дослідження, в якому обґрунтовано явище лінгвополітичної синергії засобів мови війни у взаємній детермінованості з іншими системами зовнішнього середовища. Запропонований аналіз текстів офіційно-ділового, публіцистичного, художнього стилів слугує методологічною основою для з'ясування механізмів її реалізації на макро- та мікрорівнях.

З'ясовано, що на макрорівні всі елементи системи, тяжіючи до аттрактора, зазнають впливу функціонально-смислової ампліфікації, лінгвального автокаталізу, мовної турбулентності, семантичної біфуркації, ентропії дискурсу, що зрештою виявляється у чотирьох типах взаємодії — позитивна, підсилювальна, негативна, амбівалентна. Кульмінацією цього процесу стала синергетична взаємодія мови війни з політичною, соціальною, історичною, ідеологічною та воєнною суперсистемами.

Засвідчено, що на мікрорівні лінгвополітична синергія, зумовлена внутрішніми процесами консолідації, дифузії, конфронтації, зосібна, резонансу, формує семантичну архітектоніку текстів різних часових зрізів. У період Першої світової війни лінгвополітична синергія засобів мови війни виражала заклик до збереження спокою й розсудливості, який знаходив відображення в аргументах на користь недопущення великої європейської війни. Під час Другої світової війни лінгвополітична синергія формально виконувала стабілізуючу функцію, апелюючи до понять честі, права, захисту народу. Однак риторика захисту поступово переросла у насильницькі дії. У період російсько-української війни лінгвополітична синергія формує узгоджений комунікативний простір, покликаний протистояти маніпулятивному впливу держави-агресора, виступаючи підґрунтям для рішучого засудження воєнних злочинів і використання Росією заборонених методів війни, а також артикулюючи позицію України як держави, яка відстоює свій суверенітет на засадах міжнародного права.

Саме інструментарій лінгвополітичної синергетики уможливив виявити перехід системи від хаотичного до стабільного стану, що знайшов вираження в: архівному

документі Першої світової війни “Kaiser Wilhelm and Czar Nicholas Exchange Frantic Telegrams, Trying to Avoid WWI” (1914); публікації The Guardian “Britain at war with Germany” (1939) періоду Другої світової війни; резолюції Генеральної Асамблеї ООН “UN Resolution adopted by the General Assembly on 23 February 2023” щодо російсько-української війни; документи Ради Безпеки ООН “Maintenance of peace and security of Ukraine” (2023); публіцистичному творі Боба Вудворда “WAR” (2024).

Ключові слова: лінгвополітична синергія, мова війни, лінгвополітична синергетика, лінгвістика війни, сполуки з компонентом “війна”, Перша світова війна, Друга світова війна, російсько-українська війна.

Y. I. Demyanchuk,

PhD in Economics,

Lviv State University of Life Safety,

Associate Professor of Foreign Languages and Translation Studies Department

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8722-5568>

LINGUOPOLITICAL SYNERGY OF WAR LANGUAGE MEANS IN OFFICIAL, PUBLICISTIC, AND ARTISTIC TEXTS

*War has shattered established notions of life and freedom,
turning them into values that are now disregarded*

This article represents the first linguistic study that substantiates the phenomenon of linguopolitical synergy of the means of war language in mutual determinacy with other external system. The proposed analysis of texts of official business, publicistic, and artistic styles serves as a methodological basis for clarifying the mechanisms of its implementation at the macro- and micro-levels.

It has been found that at the macro level, all elements of the system, gravitating toward an attractor, are influenced by functional-semantic amplification, linguistic autocatalysis, language turbulence, semantic bifurcation, and discourse entropy, which ultimately manifests itself in four types of interaction: positive, reinforcement synergy, negative, and ambivalent. The culmination of this process is the synergetic interaction of war language with political, social, historical, ideological, and wartime supersystems. It has been shown that at the micro level, linguopolitical synergy, caused by internal processes of consolidation, diffusion, confrontation, and particularly resonance, shapes the semantic architectonics of texts of different historical periods.

During the World War I, linguopolitical synergy of the means of war language expressed a call for maintaining calm and prudence, which was reflected in arguments in favor of preventing a major European war. In the period of the World War II, the linguopolitical synergy of the means of war language formally performed a stabilizing function by appealing to the concepts of honor, law, and the defense of the people.

However, the rhetoric of defense gradually escalated into acts of violence. During the Russian-Ukrainian war, linguopolitical synergy of the means of war language shapes a coherent communicative space aimed to resist the manipulative influence of the aggressor state. It serves as a foundation for the resolute condemnation of war crimes and Russia's use of prohibited methods of warfare, while also articulating Ukraine's position as a state defending its sovereignty based on the principles of international law.

It is precisely the toolkit of linguopolitical synergetics that has made it possible to identify the transition of the system from a chaotic to a stable state, which was manifested in: the archival document of World War I "Kaiser Wilhelm and Czar Nicholas Exchange Frantic Telegrams, Trying to Avoid WWI" (1914); the World War II-era publication by The Guardian titled "Britain at war with Germany" (1939); the UN General Assembly resolution "UN Resolution adopted by the General Assembly on 23 February 2023" concerning the Russian-Ukrainian war; the UN Security Council document "Maintenance of peace and security of Ukraine" (2023); and the publicistic book of Bob Woodward "WAR" (2024).

Key words: linguopolitical synergy, war language, linguopolitical synergetics, war linguistics, compounds with the component "war", World War I, World War II, Russian-Ukrainian war.

Постановка проблеми та її актуальність. У межах сучасної лінгвополітичної синергетики сформульовано концепцію *конфліктологічної детермінації*, відповідно до якої механізми врегулювання збройного протистояння між державами та процедури фіксації порушень Статуту ООН мають бути чітко розмежовані — так само, як і мовні засоби, залучені в дипломатичному процесі його розв'язання. Ця концепція є репрезентативною для мови війни, адже засвідчує формування мовного корпусу, спільного для різних жанрово-стильових реєстрів. Є підстави вважати, що йому притаманна виразна прагматична спрямованість.

Такі спостереження підтверджують доцільність застосування загальної теорії систем, що зумовлює важливість її інтеграції в лінгвістичні дослідження. Зауважимо, що ще у праці німецького лінгвіста Г. фон дер Габеленца "Eine neue Aufgabe der Linguistik" ("Нове завдання лінгвістики") [16] була постульована трихотомія мови, мовлення та мовленнєвої діяльності, яка актуалізувала потребу у вивченні мови в контексті її взаємодії з іншими системами. Водночас проблема структурно-функціонального аналізу елементів мовної системи у взаємній детермінованості із системами зовнішнього середовища — з урахуванням механізмів збереження її структурної цілісності через процеси самоорганізації та нейтралізації деструктивних чинників — досі лишається нерозв'язаною, чим і зумовлена **актуальність** нашої студії.

Запропоноване дослідження слід розглядати як логічне продовження теоретико-методологічних напрацювань автора, спрямованих на вивчення лінгвополітичної синергії засобів мови війни в текстах різного функціонально-стильового маркування [1; 2, 3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Студіювання процесу взаємодії мови, політики та війни викликає значний інтерес серед науковців. Звернення основної уваги на мову під час війни зумовлено її політичним вектором репрезентації — мовними моделями, стратегіями та відповідними тактиками, націленими на розв'язання збройного конфлікту або його ескалацію. Хоча одні дослідники, зокрема П. Бейкер, К. Габрієлатос і М. Хосравінік, у праці “A useful methodological synergy? Combining critical discourse analysis and corpus linguistics to examine discourses of refugees and asylum seekers in the UK press” підкреслюють ефективність методологічної синергії, поєднуючи критичний дискурс-аналіз із корпусною лінгвістикою [8] (здійснивши масштабне корпусне дослідження обсягом 140 мільйонів слів на основі британських новинних публікацій про біженців, шукачів притулку, іммігрантів та мігрантів), — інші вчені висловлюють застереження щодо обмежень такого підходу.

Сучасна політична лінгвістика дедалі частіше висуває на порядок денний питання, пов'язані з мовним висвітленням суспільних процесів, що так чи інакше мають політичне підґрунтя. У межах новітньої парадигми дискурс-аналізу В. Темпер і Р. Огден у праці “Non-convergent boundaries and action ascription in multimodal interaction” зосереджують увагу на розмовній взаємодії, акцентуючи неочевидність ідентифікації окремих елементів висловлення в чилійському діалекті іспанської мови [40]. Р. Аюер у науковій розвідці “The temporality of language in interaction. Projection and latency” аналізує діалогічні засади формування автономних лінгвістичних одиниць у комунікативній взаємодії, зокрібно, приділяє особливу увагу феноменам проєкції та латентності [7].

Зі свого боку, А. Депперман у праці “Retrospection and Understanding in Interaction” вивчає взаємозв'язок ретроспекції й темпоральності у структурі комунікативного акту [12]. Л. Мондада в статті “Multimodal completions. Studies in Language and Social Interaction” розглядає мультимодальні гештальти, які виникають у процесі соціальної взаємодії та передбачають складну координацію вербальних і невербальних засобів [32]. Е. Хой у науковій студії “Sighing in Interaction: Somatic, Semiotic, and Social” досліджує ситуативні практики, що сприяють реалізації певних дій у комунікативній взаємодії [22]. Разом із тим Д. Барт-Вайнгартен, С. Рід і Б. Реймонд у праці “Intonation Units Revisited: Closures in Talk-in-Interaction”, послуговуючись інтеракційно-лінгвістичним підходом визначають параметри, що позначають цензуру в розмові, та пропонують її концептуальне осмислення [9; 34].

У ширшому геолінгвістичному контексті І. Бентунсі у статті “An Onomasiological Examination of Lexical Distinctiveness in Literary Productions from Algeria and Morocco” вивчає семантичні поля в умовах політики арабізації. Для того, щоб виявити лексичну своєрідність, автор аналізує глибоке проникнення французької мови — як усної, так і писемної — у соціокультурне, медійне й літературне життя Магрибу, розглядаючи це явище крізь призму ономасіології [11].

Одним із перших дослідників, який звернувся до мовної репрезентації війни в медіа-дискурсі був М. Амер. У праці “Critical Discourse Analysis of War Reporting in the International Press: The Case of the Gaza War of 2008–2009” [6] він застосовує

критичний дискурс-аналіз для осмислення політичних і соціальних акторів у висвітленні війни в Газі (2008-2009) на матеріалі провідних англомовних видань. Дещо інший підхід демонструють Т. Джавед, Дж. Сун та А. Хуршид, які у науковій студії “No more binaries: a case of Pakistan as an anomalistic discourse in American print media (2001-2010)” аналізують дискурсивні механізми бінаризації “друг/ворог” у висвітленні образу президента Пакистану генерала Мушаррафа в американських ЗМІ [23]. Вони розглядають цю інтерпретаційну модель як ідеологічний інструмент зовнішньої політики США.

У вивченні мови війни з позицій семантичної трансформації важливе місце посідає аналіз лексичних одиниць, пов'язаних із ключовими концептами “війна” і “мир”. Г. Яворська та О. Чмир у праці “Семантика війни і миру в сучасних слов'янських мовах: історико-типологічний аспект” досліджують особливості мовної репрезентації цих понять у лексиці слов'янських мов. Застосовуючи ретроспективний підхід — від фактів сучасного мовного вжитку до етимологічних реконструкцій первісних значень лексем, — автори виокремлюють основні моделі семантичної мотивації у формуванні значень концептів “війна” та “мир” [5]. Особливий акцент вони роблять на перформативному компоненті, який відіграє важливу роль у семантичній структурі цих концептів.

Як продовження цієї проблематики Л. Семак у праці “Dynamics of lexical norm in modern mass discourse” розглядає питання мовних засобів російсько-української війни у масмедійному дискурсі. Вартим особливої уваги у контексті нашого дослідження є висновок дослідниці про те, що “актуалізовані та неологізовані мовні одиниці, які функціонують у публічному інформаційному просторі, формують нові оцінки й прагматичні смисли” [37, с. 166].

Серед цілої низки перспективних наукових досліджень однією з найскладніших проблем залишається питання взаємодії мовних засобів, що забезпечують стабілізацію системи. З огляду на відсутність лінгвістичних досліджень, присвячених лінгвополітичній синергії у світовому мовознавстві, актуальність запропонованого підходу не викликає сумнівів.

Отож, **мета** цієї **статті** — з'ясувати закономірності лінгвополітичної синергії засобів мови війни у взаємодії з іншими суперсистемами та виявити механізми стабілізації системи в текстах із різною функціонально-стильовою маркованістю.

Поставлена мета передбачає вирішення таких **завдань**: окреслити теоретико-методологічні засади лінгвополітичної синергії; визначити основні параметри реалізації лінгвополітичної синергії засобів мови війни на макро- та мікрорівнях; проаналізувати типи взаємодії (позитивна, підсилювальна, негативна, амбівалентна); розкрити особливості функціонування лінгвополітичної синергії в текстах офіційно-ділового, публіцистичного, художнього стилів; з'ясувати механізми стабілізації мовної системи в умовах воєнного дискурсу, зокрема через процеси функціонально-смысловой ампліфікації, лінгвального автокаталізу, мовної турбулентності, семантичної біфуркації, ентропії дискурсу.

Матеріалом дослідження слугували засоби мови війни, відібрані з декларацій, міжнародно-правових актів, документів Ліги Націй, офіційного інтернет-представництва Президента України, резолюцій Ради Безпеки ООН (у часовому проміжку від 1914 до 2025 року), **газетних видань** The Guardian, The Washington Post, The New York Times (у часовому проміжку від 1914 до 2025 року), **публіцистичних книг** Крістофера Міллера "The War Came to Us: Life and Death in Ukraine" (2023) та Боба Вудворда "WAR" (2024), а також **художніх творів**: Ернеста Гемінґвея "A Farewell to Arms" (1929), Еріха Марії Ремарка "All Quiet on the Western Front" (1929), Прімо Леві "If This Is a Man" (1958), Дж. Р. Р. Толкіна "The Lord of the Rings" (1954), Анни Франк "The Diary of a Young Girl" (1952), Метта Галлахера "Day Break" (2024) та Артура Дражека "Bridge in the Darkness" (2023).

Для проведення наукового аналізу, що стосується лінгвополітичної синергії засобів мови війни використовувалися такі основні **методи дослідження**: 1) метод критичного дискурс-аналізу; 2) лексико-семантичний аналіз; 3) функціонально-стилістичний аналіз; 4) метод синергетичного моделювання; 5) порівняльно-історичний метод.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що *вперше* в українському мовознавстві здійснено комплексний аналіз лінгвополітичної синергії засобів мови війни у взаємодії з іншими суперсистемами (політичною, ідеологічною, соціальною, історичною, воєнною). *Вперше* на основі положень лінгвополітичної синергетики було сформовано концепцію конфліктологічної детермінації, згідно якої механізми врегулювання збройного протистояння між державами та процедури фіксації порушень Статуту ООН мають бути чітко розмежовані — так само, як і мовні засоби, залучені в дипломатичному процесі його розв'язання. Запропоновано *нове* тлумачення функціонально-сміслової ампліфікації, лінгвального автокаталізу, семантичної біфуркації та мовної турбулентності як механізмів, що забезпечують стабілізацію або деструкцію мовної системи в умовах війни. Наукова новизна також полягає в обґрунтуванні лінгвополітичної синергетики як методологічного інструменту вивчення критичного дискурс-аналізу, зокрема воєнного, на макро- та мікрорівнях.

Теоретичне значення дослідження полягає у формуванні міждисциплінарної методології аналізу мови війни в лінгвополітичній синергетиці, що базується на засадах загальної теорії систем, критичного дискурс-аналізу, когнітивної лінгвістики. Розширено поняттєво-термінологічний апарат сучасної лінгвістики війни за рахунок упровадження нових категорій, як-от: лінгвополітична синергія, функціонально-сміслова ампліфікація, мовна турбулентність, лексичний резонанс, семантична архітектоніка тексту.

Практична цінність дослідження полягає у можливості застосування отриманих результатів для розробки навчальних курсів з лінгвістики війни, політичної комунікації, воєнної конфліктології, а також у підготовці фахівців в галузі інформаційної безпеки, журналістики, перекладознавства. Здійснений аналіз може бути використаний у проведенні лінгвістичної експертизи та в розробці ефективних механізмів протидії маніпуляціям і пропаганді. Крім того, класифікація типів лінгвополітичної

взаємодії засобів мови війни є корисною для удосконалення мовної політики держав у період збройного протистояння.

Виклад основного матеріалу. На відміну від холістичного підходу, зосередженого на цілісних макроскопічних властивостях системи, синергетичний підхід враховує її динаміку як на макрорівні, так і на рівні взаємодії окремих елементів [19]. Об'єктом наукового аналізу виступає кореляція між цими рівнями, в межах якої внаслідок синергетичної взаємодії виникають нові, неочікувані властивості [25].

На нашу думку, саме в площині лінгвополітичної синергетики можна простежити взаємодію засобів мови війни як на макрорівні (у взаємодії з політичною, соціальною, історичною, ідеологічною, воєнною суперсистемами), так і на мікрорівні (у текстах офіційно-ділового, публіцистичного, художнього стилів), що становить вагомий поступ у розвитку лінгвістики війни. У проведенні практичного дослідження необхідно розрізняти такі поняття, як *лінгвополітична синергетика* і *лінгвополітична синергія*.

Лінгвополітична синергетика — це міждисциплінарний напрям сучасної лінгвістики, що вивчає взаємодію засобів мови війни, з огляду на їх зв'язок з політичною, соціальною, історичною, ідеологічною, воєнною суперсистемами. Основна увага зосереджується на механізмах стабілізації мовних структур у текстах з різною функціонально-стилістичною маркованістю, що переводить їх на новий воєннотроїєвий рівень аналізу.

Об'єктом лінгвополітичної синергетики є мова війни, а предметом — типи синергетичної взаємодії її мовних засобів. Зокрема, досліджуються словосполучки з компонентом "війна", які функціонують як гіпероніми щодо таких гіпонімічних утворень, як воєнно-політична лексика, військово-політична лексика, метафори війни, фразеологізми на позначення воєнних понять, специфічні граматичні та синтаксичні конструкції, надфразові єдності тощо. Ці мовні засоби підпорядковуються процесам самоорганізації, автокаталізу, флуктуацій і біфуркацій у просторі воєнного і військового дискурсу [1].

Лінгвополітична синергія — це сукупність взаємодій між засобами мови війни, які в процесі самоорганізації формують нові смислові, структурні і прагматичні властивості, що набувають значущості в різні історичні періоди.

Такий тип синергії проявляється у формах позитивної, негативної, амбівалентної та підсилювальної взаємодії, вплив якої простежується у формуванні лінгвополітичного простору осмислення війни в текстах офіційно-ділового, публіцистичного, художнього стилів, хоча цим сфера не обмежується.

Позитивна взаємодія — це процес, який розгортається відповідно до принципу аттрактора і відображає узгоджений вплив мовних засобів, спрямований на стабілізацію системи.

Негативна взаємодія — це взаємодія мовних засобів, що призводить до порушення цілісності системи, зростання ентропії та повернення дискурсу до нестабільного стану.

Амбівалентна взаємодія — це форма мовної дії, що полягає в потенціалі засобів мови війни одночасно виконувати як стабілізувальну, так і деструктивну функції. Така взаємодія свідчить про семантичну біфуркацію, інтенсивність якої варіюється від помірної до критичної.

Підсилювальна синергія — це взаємодія засобів мови війни, зумовлена лінгвальним автокаталізмом, яка проявляється у формі фрактальної інваріантності; забезпечує структурно-смыслову цілісність тексту.

Лінгвополітична синергія, представлена у формах позитивної, негативної, амбівалентної та підсилювальної взаємодії, розгалужується на відповідні підтипи мовної дії. Вона охоплює процеси консолідації, конфронтації, дифузії і резонансу, які функціонують у напрямі досягнення цілісного лінгвополітичного ефекту. Зупинимося на докладному висвітленні кожного з них.

Процес консолідації (результат позитивної взаємодії) відбувається на семантичному та прагматичному рівнях: у його межах всі засоби мови війни спрямовані на підсилення смислового ядра, формують цілісний комунікативний простір. Попри деструктивну сутність самої війни, мова, реалізує гуманістично-комунікативний потенціал.

Процес конфронтації (результат негативної взаємодії) розгортається на смислового, емоційно-прагматичного, інформаційного рівнях. На цих рівнях усі елементи системи виступають маркерами мовної турбулентності, яка: розмиває межі усталених значень, провокує флуктуації в інтерпретації подій, поглиблює ентропію воєнного дискурсу.

Процес дифузії (результат амбівалентної взаємодії) виявляється у поступовому впровадженні до воєнного дискурсу подвійних смислів, що, або, створює ілюзію легітимності та морального виправдання агресії, акцентуючи розходження між офіційною риторикою і емпіричною реальністю війни, або — формує комунікативний простір для критичного осмислення реалій війни крізь призму соціогуманітарного підходу.

Процес резонансу (вияв підсилювальної взаємодії) підсилює смисловий ефект завдяки узгодженій взаємодії мовних засобів, які формують емоційно-прагматичний вектор комунікативного меседжу: від категоричного засудження війни — до дипломатичного розв'язання конфлікту. Така динаміка посилює антивоєнний імператив — заклик до виключно мирних шляхів врегулювання міжнародних спорів.

Прикладний аспект нашої студії полягає в імплементації теоретичних положень у практичну площину. Задля цього залучаємо тексти офіційно-ділового, публіцистичного та художнього стилів, пов'язані з подіями Першої світової, Другої світової та російсько-української війни.

В умовах збройних конфліктів ХХ століття та сучасного збройного протистояння між Росією і Україною доречно згадати історичні зусилля, спрямовані на засудження війни як неприйнятної засобу ведення міжнародної політики, які мали місце ще в період Першої світової війни. Як зазначено в матеріалі популярно-історичного

порталу History, створеного на базі американського телеканалу History Channel, у статті з опорою на архівні документи Першої світової війни, а саме, “Kaiser Wilhelm and Czar Nicholas Exchange Frantic Telegrams, Trying to Avoid WWI” — 29 липня 1914 року російський цар Микола II та його двоюрідний брат, німецький кайзер Вільгельм II, розпочали інтенсивний обмін телеграмами щодо конфлікту, який лише розгортався на Балканах і міг перерости у велику європейську війну.

У повідомленні Миколи II до Вільгельма II було викладено стурбованість з приводу наслідків австрійської декларації для Росії:

“An ignoble war has been declared to a weak country. The indignation in Russia shared fully by me is enormous. I foresee that very soon I shall be overwhelmed by the pressure forced upon me and be forced to take extreme measures which will lead to war” [21].

У фрагменті тексту виявлено позитивну синергію метафор війни і фразеологізмів, яка впливає на процес консолідації, спрямованої на стабілізацію смислової рамки, що обґрунтовує недопущення великої європейської війни. Метафора *an ignoble war* / *ганебна війна* виконує функцію маркування війни як неприйнятної, активізуючи оцінний потенціал висловлювання. Натомість метафоричне позначення *a weak country* / *беззахисна країна* підкреслює гуманітарний вимір конфлікту, формуючи образ уразливої цілі, проти якої спрямована агресія. Фразеологізми *be overwhelmed by the pressure* / *бути змушеним під тиском* та *take extreme measures* / *вдаватися до крайніх заходів* відзначаються високим ступенем емоційної виразності й передають неминучість рішучих дій у відповідь.

Попри запевнення Вільгельма II, що німецький уряд намагається досягти домовленості між Росією та Австро-Угорщиною, він застеріг, що будь-які військові дії з боку Росії проти Австрії спричинять війну:

“I...share your wish that peace should be maintained. But...I cannot consider Austria's action against Serbia an ‘ignoble’ war. Austria knows by experience that Serbian promises on paper are wholly unreliable. I understand its action must be judged as tending to get full guarantee that the Serbian promises shall become real facts...I therefore suggest that it would be quite possible for Russia to remain a spectator of the Austro-Serbian conflict without involving Europe in the most horrible war she ever witnessed” [там само].

У тексті виявлено амбівалентну взаємодію, а саме, виразу, що має воєнно-політичне навантаження і метафор війни. Така взаємодія забезпечує структурно-смислову цілісність воєнного дискурсу, при цьому відкриває простір для критичної рефлексії. Вираз *peace should be maintained* / *Я поділяю ваше прагнення до збереження миру* виконує стабілізаційну функцію, акцентує на прагненні до мирного врегулювання конфлікту. Йому протистоїть теза *I cannot consider Austria's action against Serbia an ‘ignoble’ war* / *Я не можу вважати дії Австрії проти Сербії “ганебною” війною*, у якій оцінна метафора війни як “не ганебною”, а отже — потенційно легітимною, слугує засобом прихованої раціоналізації агресії. Відтак розгортається

процес дифузії, який проявляється у поступовому впровадженні подвійних смислів: метафору *Serbian promises on paper* / порожні обіцянки Сербії, зафіксовані лише на папері протиставлено словосполученню *real facts* / реальним фактам, що становить підґрунтя для дискурсивного обґрунтування збройної агресії. Разом з тим, звернення до виразу *the most horrible war she ever witnessed* / найкривавіша війна в її історії актуалізує метафору катастрофи, що резонує з антивоєнною риторикою. Взаємодія цих висловлень створює ефект семантичної біфуркації, коли одна й та сама фраза поєднує вектори прихованої раціоналізації агресії та антивоєнного осмислення.

Втім, принципи та норми міжнародного права, що діяли на той час, виявилися неефективними, а доступні запобіжні механізми, на жаль, не виправдали очікувань, що зрештою спричинило початок Першої світової війни. У підсумку, як цивільні, так і військові опинилися віч-на-віч із усіма жахіттями війни. На полях бою активно застосовували ручні гранати, а впізати загиблих часто вдавалося лише за їхніми ідентифікаційними жетонами.

Сержант Д. Моріарті у статті “Diary of a Gallipoli Soldier”, опублікованій в The Guardian у 2008 році, висвітлює фронтове життя галліпольського солдата, який вів щоденник у період з 25 квітня по 13 липня 1915 року. У своєму щоденнику солдат описує, як їхній підрозділ висадився на турецькому узбережжі під щільним вогнем з ворожих окопів і зазнав серйозних втрат (близько 17 загиблих і 200 поранених): *Landed on Turkish soil under a terrific fire from enemy entrenchments. Battalion lost about 17 killed and 200 wounded. I lay in the open from 7am till 5pm and did not get a scratch. Dug ourselves in that night; snipers going all night but we did not return their fire. Food for 24hrs: two biscuits and some water* [31].

У тексті виявлено негативну синергію засобів військово-політичної лексики. Акцент на ключових лексемах, маркованих сферою військової справи *enemy entrenchments* / ворожі окопи, *battalion lost* / втрати батальйону, *killed* / убиті, *wounded* / поранені, *snipers going all night* / снайпери стріляють всю ніч формує напружену атмосферу, що посилює відчуття небезпеки. Показовим є прихований вияв конфронтації, імпліцитно виражений у фразі *snipers going all night but we did not return their fire* / снайпери стріляли всю ніч, але ми не відповідали на їхній вогонь, що відображає нетипову ситуацію, за якої противник веде безперервні активні дії, тоді як підрозділ змушений залишатися пасивним. Така невідповідність розмиває традиційний образ воїна як активного учасника бойових дій. Фінальна згадка “food for 24hrs: two biscuits and some water” (переклад: їжа на 24 години: два печива та трохи води) порушує логіко-семантичний зв’язок, побутові реалії звучать відсторонено з огляду на смерть і поранення, що лише підсилює ефект емоційної турбулентності.

Період Першої світової війни засвідчує складність не лише бойових дій, а й міжнародних відносин. В архівній статті The New York Times “Bulgaria’s Position in the World War” (1915) один із болгарських дипломатів окреслює позицію країни щодо Росії, підкреслюючи її стратегічний потенціал як держави, спроможної водночас підтримувати союзників і виступати проти них. У публікації наголошено: “Страх може

і справді нав'язати згоду, але ніколи — довіру. Росії завжди бояться, але ніколи не довіряють” [28].

Згідно з текстом, болгарські інтереси тривалий час були повністю довірені російській дипломатії: *“Disloyalty to Russia had never occurred to him until Bulgarian wishes and the economical interest of the country became subservient to the private profit of Russians”* [там само].

У досліджуваній статті виявлено негативну синергію одиниць воєнно-політичної лексики і метафор війни, яка формує деструктивну семантичну парадигму. Лексема, маркована війною *Disloyalty to Russia / неояльність до Росії* у поєднанні з метафорою *became subservient to the private profit of Russians / були підпорядковані приватній вигоді росіян* виконує функцію делегітимації. Вона активізує дискурс конфронтації, у межах якого словосполучення *Bulgarian wishes / волевиявлення Болгарії* та *the economical interest / економічні інтереси* утворюють семантичне поле, що сигналізує про розрив довіри і загострення дипломатичних відносин.

Не можна не звернути увагу й на той факт, що під час Першої світової війни людське життя, зокрема цивільне, не мало істотної цінності для німецького військового командування. Як повідомлялося в архіві газети *The Washington Post* від 8 травня 1915 року у статті *“Remember the Lusitania!”*, затоплення британського пасажирського судна «*Lusitania*» німецьким підводним човном біля узбережжя Ірландії було засуджено як акт варварства в умовах Першої світової війни. Внаслідок атаки загинуло 1198 осіб, серед яких 128 — громадяни США. У статті з архіву подано такий опис трагедії:

She was sunk by a German submarine, which sent two torpedoes crashing into her side while the passengers, seemingly confident that the great swift vessel could elude the German underwater craft, were having luncheon [42].

Фрагмент ілюструє амбівалентну взаємодію термінів, маркованих військовою справою, що засвідчує потенціал мови війни одночасно виконувати деструктивну і стабілізуючу функції. З одного боку, терміни *German submarine / німецький підводний човен*, *torpedoes / торпеди*, *German underwater craft / німецький підводний човен* формують дискурс збройної агресії, у якому акцент поставлено на раптовості атаки. З іншого боку, висвітлення поведінки пасажирів, які впевнено продовжували обід, зосібна, були переконані в безпеці судна *the passengers, seemingly confident that the great swift vessel could elude the German underwater craft / пасажирів, які, здавалося, були впевнені, що велике й швидке судно зуміє обійти німецький підводний човен* вводить у воєнний дискурс елемент мирного, звичного життя, що раптово переривається актом агресії. Такий контраст формує ефект семантичної біфуркації — коли в одному висловленні співіснують дві протилежні смислові площини: довіра й катастрофа. Процес дифузії, зумовлений цією амбівалентною взаємодією, виявляється в поступовому розширенні дискурсу, у якому терміни (*torpedoes, German submarine, German underwater craft*) контрастують з елементами повсякденного життя, підсилюючи ефект потрясіння.

У цій аналітичній площині воєнна проза постає релевантним засобом репрезентації суб'єктивного досвіду війни. Один із найвиразніших прикладів цього явища представлено в романі Е. Гемінґвея "A Farewell to Arms":

*The river ran behind us and the town had been **captured very handsomely** but the mountains beyond it could not be taken and I was very glad the Austrians seemed to want to come back to the town some time, if the war should end, because they did not **bombard it to destroy it but only a little in a military way** [20].*

У наведеному текстовому пасажі реалізовано підсилювальну синергію метафор війни з елементами військово-політичної лексики, яка зумовлює внутрішню когерентність тексту й поглиблює його ідеологічне навантаження. На особливу увагу заслуговує ефект резонансу, що виникає внаслідок зміщення акценту з бойових дій на людський вимір війни. Такий ефект формує антивоєнний імператив — навіть без відкритого засудження збройного конфлікту. Мовні засоби в тексті не функціонують відокремлено, а взаємно підсилюють один одного, формуючи цілісну когнітивно-прагматичну модель мови війни. Зокрема, метафора *captured very handsomely* / захоплено дуже красиво — евфемістичний вираз, що замінює жорстоку реальність війни романтизованим, позитивно маркованим формулюванням. Її поєднання з військово-політичними термінами *bombard* / бомбардувати і *destroy* / руйнувати, а також метафорою *only a little in a military way* / відзначилися вогнем, але без руйнувань — завуальовує реальні наслідки бойових дій.

Попри часткові прояви романтизму, Перша світова війна залишалася втіленням крайньої жорстокості. Еріх Марія Ремарк у своєму антивоєнному романі "All quiet on the western front" розвінчує ідеалізовані уявлення про війну, подаючи шокуючі описи фронтової реальності. Зокрема, головний герой Пауль Боймер не виражає пафосу перемоги, а передає атмосферу безвиході й страждання, описуючи війну такими словами: "*We tried to tell ourselves that **this was war**, but it was no good. Then, **single shots cracked out**. We took our hands from our ears. **The cries were silenced**. Only a **long-drawn dying sigh hung on the air**...*" [35, с. 12].

Амбівалентна взаємодія метафор війни та виразу з воєнно-політичним навантаженням у цьому фрагменті не лише ілюструє семантичну дихотомію мови війни, а й спонукає до рефлексії. Взаємодія мовних одиниць ілюструє семантичну біфуркацію — розщеплення значення на два паралельні смислові вектори: стабілізувальний і деструктивний, що є наслідком процесу дифузії. З одного боку, фраза *this was war* / це була війна виконує функцію спроби раціонального пояснення, покликаної нейтралізувати емоційну напругу: війна постає як явище, що має свої правила. Цей вираз засвідчує спробу врівноважити оцінку воєнних дій шляхом впровадження уявної норми допустимого насильства. З іншого боку, саме ця «норма» унаочнює катастрофічний рівень деструктивності, адже наслідки бойових дій — стогін, постріли, тиша смерті, художньо репрезентовані як метафори війни *single shots* / поодинокі постріли, *long-drawn dying sigh hung on the air* / завмерлий у повітрі подих смерті, *cries were silenced* / крики стихли, — підважують логіку морального виправдання війни.

Із наведених прикладів стає очевидним, що лінгвополітична синергія періоду Першої світової війни виражала заклик до збереження спокою й розсудливості, який знаходив відображення в аргументах на користь недопущення великої європейської війни. Водночас мовні засоби формували семантичне поле втрати довіри й заострення дипломатичних відносин, вербалізували антивоєнний імператив — навіть за відсутності відкритого засудження збройного конфлікту.

Що стосується явищ і подій, які розгорталися після Першої світової війни, то сформувалася певна узагальнена картина, пов'язана зі спробами недопущення нових збройних конфліктів. Ідеї запобігання війнам були офіційно задекларовані в низці документів Ліги Націй.

Одним із перших таких актів є декларація Асамблеї Ліги Націй від 24 вересня 1927 року, в якій проголошується, що агресивні війни є міжнародним злочином і ніколи не повинні використовуватися як засіб розв'язання суперечок між державами: *That all wars of aggression are, and shall always be, prohibited. That every **pacific means must be employed to settle disputes** of every description, which, may arise between States* [26].

У фрагменті тексту простежується підсилювальна синергія граматичних конструкцій із засобами воєнно-політичної лексики, маркованими оцінністю. Мовні елементи виступають носіями ідеології миру, а лейтмотивом висловлення є антивоєнна настанова. Смисловий ефект резонансу посилюється завдяки злагодженій взаємодії конструкцій *shall always be* / *завжди має бути*, *must be employed* / *мають бути використані* з воєнно-політичними термінами *settle disputes* / *вирішувати спори*, *pacific means* / *мирні засоби*, які чітко артикулюють миротворчий вектор висловлення.

Ще одним важливим міжнародно-правовим актом, що був спрямований на утвердження миру став Пакт Бріана-Келлога (Kellogg-Briand Pact), також відомий як “Загальний договір про відмову від війни як інструменту національної політики”. Цей документ, підписаний більшістю провідних держав світу, передусім Німеччиною, Францією, Сполученими Штатами Америки, передбачав зобов'язання сторін утримуватися від розв'язання війни для врегулювання міжнародних конфліктів. Попри те, що Пакт Бріана-Келлога не зміг запобігти Другій світовій війні, він заклав підґрунтя для подальшого розвитку міжнародного права й суттєво вплинув на формування норм Статуту ООН. Крім того, положення цього пакту стали правовою основою для визначення поняття «злочин проти миру», яке згодом лягло в основу обвинувачень на Нюрнберзькому та Токійському трибуналах. Варто виокремити статтю 2 Пакту, в якій проголошено принцип виключно мирного врегулювання міжнародних спорів: *The High Contracting Parties agree that the settlement or solution of all **disputes or conflicts of whatever nature or of whatever origin** they may be, which may arise among them, shall never be sought except by **pacific means*** [24].

Значущим є те, що в цьому документі знову реалізується підсилювальна синергія. Взаємодія воєнно-політичних термінів, лексем, маркованих війною і граматичних конструкцій формує імператив проти війни — заклик до виключно мирного врегулювання

будь-яких міжнародних конфліктів. Модальна конструкція *shall never be sought except / мають вирішуватися виключно* виконує регулятивну функцію: вона не лише рекомендує, а встановлює правило абсолютної заборони, що має незмінну дію в часі. Воєнно-політичні терміни *disputes / спори, conflicts / конфлікти, pacific means / мирні засоби* у взаємодії з лексикою, маркованою війною *whatever nature незалежно від їхньої природи, whatever origin / незалежно від походження*, слугують засобом смислової інтенсифікації: вони розширюють сферу охоплення — від локальних до глобальних форм суперечок, незалежно від їхньої природи чи причин виникнення.

Як зазначає Едвін Степ у статті “A War to End All War”, британський письменник Герберт Веллс ще у 1914 році, ближче до початку Першої світової війни, розпочав серію есе, що згодом були опубліковані окремою книгою під назвою “The War That Will End War” (Війна, яка покладе край усім війнам). За словами Е. Степа, Веллс, відомий своїми пацифістськими переконаннями, був настільки захоплений поліанством, що щиро вірив: Велика війна стане останньою в історії людства [39]. Сам Веллс писав: “Це тепер війна за мир. Вона спрямована безпосередньо на роззброєння. Вона має привести до врегулювання, яке назавжди припинить подібні речі. Кожен солдат, який зараз воює проти Німеччини, є хрестоносцем проти війни. Ця, найбільша з усіх війн, не просто чергова війна — це остання війна” [46]. Втім менш ніж за три десятиліття світ знову занурився у масштабне збройне протистояння — Другу світову війну.

Нашу увагу привернула стаття, опублікована у The Washington Post під заголовком “Starting World War II”, що спиралася на архівну публікацію The Washington Post від 1 вересня 1939 року. У ній зазначалося, що після “поглинання” Австрії та Чехословаччини Адольф Гітлер зосередив свої агресивні наміри на Польщі, яку Велика Британія та Франція зобов’язалися захищати у разі нападу. Шлях Німеччини до нової агресії було відкрито підписанням пакту про ненапад із Радянським Союзом, після чого Польща стала жертвою стрімкого німецького блицкригу. Як зазначає The Washington Post, у зверненні Гітлера до армії було написано: “*Germans in Poland are victims of a bloody terror, driven from house and home. A series of border violations unbearable for a great power show that the Poles no longer are willing to respect the German border. To put an end to these insane incitations, nothing remains but for me to meet force with force from now on. The German army will conduct a fight for honor and the right to the life of the resurrected German people with firm determination*” [43].

У фрагменті звернення Гітлера, наведеному в статті The Washington Post (1999), виявлено амбівалентну взаємодію фразеологізмів, одиниць воєнно-політичної лексики і метафор війни. На рівні декларативної риторики висловлювання містить елементи, що формально виконують стабілізувальну функцію, апелюючи до понять честі, права, захисту народу. Зокрема, взаємодія метафори *resurrected German people / воскреслий німецький народ* з воєнно-політичними лексемами *fight for honor / боротьба за честь, the right to the life / право на життя*, що марковані позитивною конотацією, створює ілюзію морального виправдання агресії. Водночас у тому ж фрагменті актуалізується деструктивний компонент, сформований внаслідок

взаємодії фразеологізмів *meet force with force* / *відповісти силою на силу*, *driven from house and home* / *вигнаний з рідного краю* з метафорою війни *bloody terror* / *кривавий терор*, що акумулюють семантику насильства й сприяють ескалації конфлікту. Унаслідок цього виникає ефект семантичної біфуркації, що проявляється через процес дифузії: один і той самий дискурс одночасно реалізує стабілізувальну (через риторику захисту) та деструктивну (через риторику насильства й помсти) функції.

Період Другої світової війни засвідчив критичну потребу у формуванні союзів між державами для спільної боротьби проти агресора, що, безперечно, вплинуло на геополітичний баланс. Цей злам чітко зафіксовано у публікації The Guardian “Britain at war with Germany”, у якій зазначається: “Британія та Франція зараз у стані війни з Німеччиною. Термін дії британського ультиматуму закінчився вчора об 11:00, а Франція вступила у війну через шість годин — о 17:00” [17]. Першу офіційну заяву про те, що країна перебуває у стані війни, зробив прем’єр-міністр Великої Британії Невілл Чемберлен — британський державний і політичний діяч, який очолював уряд з травня 1937 по травень 1940 року. Його звернення трансливалося з Даунінг-стріт, а згодом він виступив у Палаті громад, де прозвучали доленосні слова: “The country is now at war” (переклад: Країна зараз у стані війни).

Як зазначає The Guardian, ці слова стали не емоційною заявою, а чіткою констатацією факту: “... *the fateful words ‘The country is now at war’ were heard calmly and with a notable demonstration of determination and unity and with a review that the doubts and anxieties of Saturday had been swept away*” [там само].

Позитивна синергія метафор війни і воєнно-політичної термінології у цьому фрагменті проявляється в цілісному комунікативному наративі, що забезпечує семантичну впорядкованість попри деструктивний характер самої події — початку війни. Саме така мовна взаємодія ініціює процес консолідації, під час якого війна постає як виклик, на який нація відповідає зі спокоєм і єдністю. Лінгвополітична синергія мовних одиниць відбувається відповідно до принципу аттрактора: мовні елементи тяжіють до спільного смислового ядра. Зокрема, взаємодія метафор війни (*fateful words* / доленосні слова, *the doubts and anxieties... had been swept away* / сумніви і тривоги було розвіяно) і воєнно-політичних термінів (*determination* / рішучість, *unity* / єдність) запобігає деструктивній фрагментації публічного дискурсу. На семантичному рівні ці одиниці зміцнюють смислове ядро висловлення — війну як необхідну відповідь на зовнішню загрозу. При цьому концепт “war” не інтерпретується як кінець порядку, а навпаки — як чинник, що структурує національне єднання.

Друга світова війна, поряд із руйнівними наслідками, виступила потужним каталізатором зміни світового порядку, про що наголошує Енн О’Гар Маккормік у публікації The New York Times “War Manoeuvres for Position in the Post-War World”, що була представлена в рубриці Abroad. Авторка зазначає: “Досить часто говорилося, що мир формується, поки триває війна. Очевидно, що це не той конфлікт, який можна виграти в останній битві. Він занадто великий, занадто складний, затягнув у себе забагато країн, які намагалися залишатися осторонь, розпалив надто багато

прихованих питань, що лежали, мов бомби уповільненої дії — готові колись вибухнути, але гарантовано не вибухнуть одразу, поки зберігається статус-кво” [29].

У подальшому викладі журналістка акцентує увагу на незворотних змінах, спричинених війною, зауважуючи: *Asia will never go back where it was. The temper and outlook of Europe are being altered with every day of Nazi occupation. The entry of Mexico as an ally of the United States is a striking sign of the change the war has already wrought on this hemisphere* [там само].

Наведений фрагмент демонструє, як негативна синергія засобів мови війни спричиняє семантичну дестабілізацію, підвищує ентропійність дискурсу і запускає процес конфронтації. Варто зазначити, що взаємодія воєнно-політичного терміна *Nazi occupation* / *нацистська окупація* з виразом, що має воєнно-політичне навантаження, — *entry of Mexico as an ally* / *вступ Мексики як союзника*, а також метафорою *change the war has wrought* / *зміни, які спричинила війна* — підсилює емоційне навантаження висловлення та, відповідно, сприяє формуванню простору мовної турбулентності. Сукупність цих елементів утворює поліфонію змін, що сигналізує про зрушення в геополітичній структурі світу.

Кожне уявлення про війну, у вигляді документа або публікації, знаходить своє опосередковане відображення в художньому тексті, з часом посилюючи свій вплив на її сприйняття. На відміну від підсилювальної синергії, виявленої у романі Е. Гемінґвея “*A Farewell to Arms*”, яка зумовлює внутрішню когерентність тексту й поглиблює його ідеологічне навантаження, автобіографічне письмо часів Голокосту демонструє приклад негативної синергії. У записі Анни Франк від 9 жовтня 1942 року мовна деструкція набуває особливої виразності:

*Have you ever heard the term **hostages**”? That’s the latest **punishment for saboteurs**. It’s the most horrible thing you can imagine. Leading citizens — **innocent people** — are taken prisoner to await their **execution**. If the Gestapo can’t find the saboteur, they simply grab five **hostages** and line them up against the wall. You read the announcements of their death in the paper, where they’re referred to as “**fatal accidents**”* [14, с. 28].

У щоденнику Анни Франк виявлено негативну взаємодію елементів воєнно-політичної лексики, кульмінацією якої виступає конфронтація, що розгортається на кількох рівнях. Так, на смисловому рівні взаємодія термінів, маркованих війною *execution* / *розстріл, страта*, *hostages* / *заручники* в контексті офіційної риторики, представленої евфемізмом *fatal accidents* / *нещасні випадки*, породжує глибокий семантичний дисонанс. На емоційно-прагматичному рівні взаємодія лексем, маркованих війною *punishment for saboteurs* / *кара за диверсії*, *innocent people* / *невинні люди* посилює атмосферу страху.

Трагічного забарвлення набувають слова полонених в нацистських концетраційних таборах. Яскравим свідченням цього є спостереження Прімо Леві, який зазначає, що в таборах смерті слова мали інше значення, ніж у звичайному житті, і це могло започаткувати “народження” нової мови: “*We say ‘hunger’, we say ‘tiredness’, ‘fear’, ‘pain’, we say ‘winter’ and they are different things. They are free words, created*

and used by free men who lived in comfort and suffering in their homes. If the Lagers had lasted longer a new, harsh language would have been born; and only this language could express what it means to toil the whole day in the wind, with the temperature below freezing, wearing only a shirt, underpants, cloth jacket and trousers, and in one's body nothing but weakness, hunger and knowledge of the end drawing nearer" [27, с. 141–142].

У цьому текстовому фрагменті фіксуємо дію підсилювальної синергії лексем, маркованих війною, яка розгортається в антивоєнному наративі. Ключовим чинником цього типу синергії є лінгвальний автокаталіз — процес, тригером якого виступає риторична формула повтору *We say...*, що ініціює ланцюгову реакцію смислового накопичення. На основі взаємодії лексем, маркованих війною *We say "hunger" / ми кажемо "голод"*, *we say "tiredness" / ми кажемо втома*, *"fear" / страх*, *"pain" / біль*, *we say "winter" / ми кажемо зима* виникає процес семантичного резонансу, в якому лексеми, що зазвичай позначають базові фізіологічні стани, в умовах концтабору трансформуються, набуваючи екзистенційного навантаження. Це породжує фрактальну інваріантність: повторювані одиниці (*hunger*, *tiredness*, *pain*, *winter*) формально залишаються незмінними, але щоразу набувають нового семантичного відтінку.

Полон часто стає невід'ємною частиною війни, навіть у межах епічного фентезі-роману. У другій частині трилогії "The Lord of the Rings" Дж. Р. Р. Толкіна — "The Two Towers", зокрема в третьому розділі "The Uruk-Hai", один із головних героїв — Перегрін Тук (Піппін), опиняється в полоні орків, вигаданої раси злих істот, подібних до людей. В одному з епізодів орк виголошує: *"If I had my way, **you'd wish you were dead now**", said the other. "I'd make you squeak, you miserable rat". He stooped over Pippin, bringing his yellow fangs close to his face. He had a **black knife with a long jagged blade** in his hand. "Lie quiet, or I'll tickle you with this", he hissed* [44, с. 579].

Мова насильства у наведеному фрагменті функціонує як інструмент психологічного тиску й засіб підриву засад гуманної комунікації. Мовний каркас активізує конфронтаційний вектор, зумовлений дією негативної синергії фразеологізмів із виразом, що має військове навантаження. Цей процес проявляється на трьох рівнях:

1. Інформаційному — засоби мови війни стають тригерами мовної турбулентності: вони не просто передають повідомлення, а й створюють атмосферу тиску, у якій будь-яка, на перший погляд, загальноживана лексема (до прикладу, *tickle / лоскотати*) втрачає первинну конотацію і набуває негативного змісту;
2. Смислового — унаслідок зсуву значень виникає розмитість інтерпретацій, що сприяє зростанню ентропії дискурсу. Ілюстративним прикладом є фраза *I'll tickle you with this / я полопочу тебе цим*, вимовлена орком. Вона створює ілюзію жартівливої погрози, адже дієслово "tickle" у звичайному дискурсі означає "лоскотати" й має доброзичливе, ігрове забарвлення. Однак у контексті катування й загрози смерті лексема "tickle" набуває значення евфемізму тортур ножем. Характерним приміром є вираз, що має військове навантаження *black knife with a long jagged blade / чорний ніж із довгим зуб-*

частим лезом, який повністю нівелює первинне значення лексеми "tickle" й спричиняє семантичну дестабілізацію.

Емоційно-прагматичний рівень проявляється через експресивно марковану лексику, що посилює психологічний вплив на адресата. Так, орк, звертаючись до полоненого Піппіна, використовує фразеологізми з відкритим погрозовим змістом (наприклад, *you'd wish you were dead* / тобі захотілося б померти, *I'll tickle you with this* / я полоскочу тебе цим), які в межах комунікативного акту виконують функцію експліцитних загроз. Такий симбіоз мовних засобів посилює атмосферу страху й підкреслює перевагу кривдника над жертвою.

Таким чином, є підстави вважати, що в період Другої світової війни лінгвополітична синергія засобів мови війни виявлялася у формі вербального інструменту, спрямованого на запобігання новим глобальним збройним конфліктам. Лейтмотивом висловлень була антивоєнна настанова — відмова від застосування війни як засобу врегулювання міжнародних суперечок. Звідси випливає, що мовні засоби формально виконували стабілізуючу функцію, апелюючи до понять честі, права та захисту народу. Втім, риторика захисту поступово переросла у насильницькі дії.

Виходячи з розуміння мови війни як динамічної системи, що не зводиться до обмеженого хронологічного періоду, назріла потреба проаналізувати взаємодію мовних засобів у період російсько-української війни.

За підсумками Ради національної безпеки і оборони України 22 лютого 2022 р., президент України Володимир Зеленський заявив: "Своїми рішеннями щодо визнання «незалежності» окупованих районів Донецької та Луганської областей Росія порушує суверенітет і територіальну цілісність України та легалізує свої війська на Донбасі, які перебували там з 2014 року" [4]. Через два дні після виступу президента, Росія вкотре порушила державний суверенітет України.

У період активної фази війни посилення позиції президента України в інформаційному просторі набуває особливої ваги. Цю ж риторику відтворюють і виступи інших представників вищого державного керівництва.

Репортаж *The Washington Post* ("Battle for Kyiv: Ukrainian valor, Russian blunders combined to save the capital") виразно ілюструє тенденцію до персоніфікації державної влади, акцентуючи увагу на постаті міністра внутрішніх справ України. Як відомо з офіційних джерел, зранку 24 лютого 2022 року Міністр внутрішніх справ України перебував на зв'язку з начальником української прикордонної служби, вони обговорювали бої, що вели підрозділи ЗСУ з росіянами в трьох північно-східних регіонах України: *At almost the same time, Ukrainian Interior Minister Denis Monastyrsky woke to the ringing of his cellphone. In recent days, he had experienced a **rush of relief** every time he opened his eyes to the morning light, realizing that the arrival of a new day meant Russia hadn't invaded. This time, it was still dark. Ukraine's border guard chief was on the line and told him that his **units were battling** Russians across three of the country's northeastern regions. This wasn't the limited invasion, isolated to the country's*

east, that many top Ukrainian officials had been expecting. Monastyrsky hung up and dialed President Volodymyr Zelensky [38].

Фрагмент тексту є прикладом амбівалентної взаємодії військово-політичних термінів і метафор війни, яка активує процес дифузії — поступового інтегрування нових смислів у комунікативний простір. У рамках цього процесу початкова стабільність поступово розмивається, трансформуючись в усвідомлення неминучості масштабного конфлікту. Унаслідок цього контраст між очікуваним спокоєм (метафора *a rush of relief / порив полегшення*) і раптовим нападом (військово-політичний термін *units were battling Russians / підрозділи вели бій з росіянами* і метафори війни, *Ukrainian valor / українська доблесть* і *Russian blunders / російські прорахунки*, що зафіксовані в заголовку публікації) породжує семантичну біфуркацію — розгалуження потенційних сценаріїв розвитку подій: від стабілізації, яку символізує новий день і звична реальність, до деструкції, що уособлює наступ ворога. Цей ефект посилюється хромотопами *at almost the same time / майже одночасно, in recent days / в останні дні, this time / цього разу, it was still dark / ще було темно*, які поглиблюють напругу, а також афористично структурують змістові параметри повідомлення.

Війна в Україні, зосібна, внесла кардинальні зміни в систему міжнародних відносин і ініціювала процеси, що призвели до занепокоєння міжнародної міжурядової організації — світового центру співробітництва в галузі мирного та безпечного використання ядерних технологій.

Відповідно до статті “Russia-Ukraine war at a glance: what we know on day 393 of the invasion”, опублікованої у The Guardian, журналіст М. Белам зазначає, що генеральний директор Міжнародного агентства з атомної енергії Рафаель Мар'яно Гроссі у заяві, присвяченій короткому огляду російсько-української війни станом на березень 2023 року, стверджує, що ситуація на українській Запорізькій атомній електростанції «залишається небезпечною» після російського ракетного удару. За словами директора МАГАТЕ, внаслідок удару станція була відключена від енергомережі: *The UN nuclear agency's chief said Wednesday that the situation at Ukraine's Zaporizhzhia power plant “remains perilous” following a Russian missile strike this month that disconnected the plant from the grid. Europe's largest nuclear power plant needs a reliable electricity supply to operate pumps that circulate water to cool reactors and pools holding nuclear fuel* [10].

У проаналізованому випадку фіксуємо негативну взаємодію військово-політичних термінів і лексем, маркованих війною, що загострює увагу на загрозі, яка поставала довкола Запорізької АЕС. У політичному меседжі межі вживання мови війни окреслено на політичній карті своєрідними пасмами ізоглос, що виступають інструментом впливу на міжнародну спільноту. Вони водночас формують лінгвополітичний простір, де поєднання військово-політичного терміну (*Russian missile strike / російський ракетний удар*) із лексемами маркованими війною, як-от *Ukraine's Zaporizhzhia power plant / Запорізька електростанція України, Europe's largest nuclear power plant / найбільша атомна електростанція Європи, reliable electricity supply / надійне*

постачання електроенергії, *nuclear fuel* / ядерне паливо, *disconnected from the grid* / від'єднаний від енергомережі, експліцитно відображає масштаб ядерної загрози. Ефект конфронтації виявляється багаторівневим: інформаційна конфронтація — через констатацію загрози безпеці об'єкта критичної інфраструктури; емоційна конфронтація — через підсилення тривожності та відчуття невизначеності.

Загроза, що постала перед Україною, чітко окреслена в Резолюції Ради ООН з прав людини, ухваленій 4 квітня 2023 року. У цьому документі мова війни набуває виразного ідеологічного навантаження: лексичні й стилістичні засоби посилюють експресивність викладу, акцентуючи увагу на гуманітарних, соціально-економічних і екологічних наслідках збройної агресії Росії проти України. Характерним приміром слугує фрагмент: *Strongly condemning the **damage to and destruction of residential areas and critical civilian infrastructure, including educational institutions, medical facilities, water and sanitation and fuel supplies, caused by indiscriminate bombing and shelling by the Russian Federation in populated areas, attacks on Ukrainian energy-related infrastructure, including on and in the vicinity of nuclear facilities, in particular the Zaporizhzhia nuclear power plant, and noting that these attacks have deprived much of the civilian population of electricity, water and sanitation, heating, including during the cold winter months, and telecommunications, and have hampered access to health care and education, as reported by the Commission of Inquiry*** [45].

Позитивна взаємодія військово-політичних термінів і лексем, маркованих війною, формує узгоджений комунікативний простір, що протидіє ентропії дискурсу — зокрема її проявам у вигляді маніпулятивного впливу з боку держави-агресора. Військово-політичні терміни з виразною негативною конотацією, які позначають руйнування (*damage* / пошкодження, *destruction* / руйнування, *indiscriminate bombing* / невибіркове бомбардування, *attacks* / напади, *deprived* / позбавили, *hampered* / ускладнили) забезпечують об'єктивне висвітлення наслідків авіаударів. У поєднанні з лексемами, маркованими війною, які вербалізують об'єкти цивільної та критичної інфраструктури (*residential areas* / житлові райони, *educational institutions* / освітні заклади, *medical facilities* / медичні установи, *water and sanitation* / водопостачання та санітарія, *fuel supplies* / постачання пального, *nuclear facilities* / ядерні об'єкти, *health care* / охорона здоров'я, *education* / освіта), що потребують захисту, військово-політичні терміни, зокрібно, *strongly condemning* / *рішуче засуджуючи* — фіксують позицію держав-членів Ради ООН щодо недопущення подібних дій і водночас підкреслюють масштаб порушення суверенітету України на міжнародному рівні.

Логічне продовження цього вектора виявляється в інтродуктивному блоці виступу "Maintenance of peace and security of Ukraine", виголошеному Президентом Ради Безпеки ООН Антонію Гутеррешем на засіданні 18 листопада 2024 року [41]. У своїй промові він підкреслив, що заяви міністрів та інших високопосадовців відіграють важливу роль у досягненні консенсусу щодо України.

Окремої уваги заслуговує заява Міністра закордонних справ Японії. Це зумовлено особливостями тактики подання ключової інформації, яку застосував Фудзі

Хісаюкі (FUJII Hisayuki) під час засідання, що на нашу думку, суттєво посилює ілюкративну силу заключного акта Ради Безпеки ООН. У виступі Міністр закордонних справ Японії наголосив, що неспровокована війна Росії проти України є грубим порушенням норм міжнародного права, зокрема Статуту Організації Об'єднаних Націй. Це твердження стало підґрунтям для рішучого засудження воєнних злочинів, вчинених російськими військовими, а також використання Росією заборонених методів ведення війни. В документі йдеться: *The importance of diplomacy and dialogue for peace is indisputable. However, it should be crystal clear that Ukraine is not the one waging this war. Ukraine was forced to fight to defend itself. It is Russia that launched an unprovoked war of aggression. Once Russia stops its aggression and withdraws to the internationally recognized border, the war will end immediately. What is needed now is not a call for peace that ignores Ukraine's sovereignty and territorial integrity, or a demand for both sides to de-escalate in an equal manner, which rewards only the aggressor. The question is whether to uphold or disregard the principles of the Charter of the United Nations. It cannot be clearer who violates the Charter. We must uphold the international order based on the rule of law and never tolerate violations of international law. Japan will continue its diplomatic efforts, together with Ukraine and the international community, to achieve a comprehensive, just and lasting peace in Ukraine based on the purposes and principles of the Charter [там само].*

Позитивна взаємодія воєнно-політичних термінів і фразеологізмів у площині надфразових єдностей формує опорні смислові доміанти. **Воєнно-політичні терміни** (diplomacy and dialogue for peace / дипломатія і діалог заради миру, unprovoked war / неспровокована війна, internationally recognized border / міжнародно визнаний кордон, uphold the international order / підтримувати міжнародний порядок, lasting peace / сталий мир, diplomatic efforts / дипломатичні зусилля) **у поєднанні з фразеологізмами** (it should be crystal clear that Ukraine is not the one waging this war / не повинно залишатися жодних сумнівів у тому, що не Україна розв'язала цю війну, Ukraine was forced to fight to defend itself / Україна була змушена воювати, щоб захистити себе, What is needed now is not a call for peace that ignores Ukraine's sovereignty and territorial integrity / Зараз потрібен не мир за будь-яку ціну, що нехтує суверенітетом і територіальною цілісністю України) — **створюють узгоджений комунікативний простір**. Цей простір, у якому виникає ефект консолідації, чітко артикулює позицію України як держави, що захищає свій суверенітет, і відночас відображає послідовну підтримку Японії, засновану на принципах міжнародного права.

Підтримку України висловлюють також представники вищого політичного істеблішменту США. В окремих випадках незгода з лінією Вашингтона щодо українського питання стає однією з причин відставки — як це, зокрібно, сталося з послом Бріджит Брінк. Яскравим свідченням цього є публікація, підготовлена редакцією та агентствами The Guardian, оприлюднена у 2025 році під заголовком "Ukraine war briefing: Kyiv rallies support of allies after peace talks with Russia end without ceasefire". У матеріалі повідомляється, що колишня посол США в Україні оголосила про свою

відставку, аргументуючи її незгодою із зовнішньополітичним курсом адміністрації Дональда Трампа. У квітні 2025 року Брінк вперше публічно пояснила мотиви свого звільнення в коментарі для видання Detroit Free Press, відкрито розкритикувавши політику Трампа, яка, за її словами, полягала у тиску на Україну замість рішучої протидії російській агресії. У тексті зазначено: *"I respect the **president's right and responsibility to determine US foreign policy — with proper checks and balances by US Congress,**" she wrote. "Unfortunately, the policy since the beginning of the Trump administration has been to **put pressure on the victim, Ukraine, rather than on the aggressor, Russia.**" The long-serving career diplomat also said: **"Peace at any price is not peace at all — it is appeasement"** [18].*

У цьому текстовому фрагменті виявлено негативну синергію метафор війни. Концептуальна вісь семантичної конфронтації вибудовується навколо опозиції "жертва-агресор", яка фокусує увагу на зміні вектора зовнішньополітичного впливу. Така опозиція активує семантичну флуктуацію, породжуючи політичну напругу. Взаємодія метафор війни *put pressure on the victim, Ukraine, rather than on the aggressor, Russia* / *чинити тиск на жертву — Україну — замість агресора — Росії та peace at any price is not peace at all — it is appeasement* / *мир за будь-яку ціну — це не мир, а умиротворення* виконує функцію семантичного тригера деструкції, що нівелює саму ідею миру як вищої цінності. У поєднанні з мовними засобами *president's right and responsibility* / *право і відповідальність президента*, *US foreign policy* / *зовнішня політика США*, *US Congress* / *Конгрес США*, *Trump administration* / *адміністрація Трампа* формується дискурсивна парадигма, що породжує множинність інтерпретацій. Одна з таких інтерпретацій набуває форми вербального протесту, спрямованого на критику зовнішньополітичної стратегії США.

Згодом, як зазначають журналісти Д. Сангер, Дж. Свон, М. Хаберман і М. Швірц у публікації The New York Times "Trump's New Position on the War in Ukraine: Not My Problem", документ, зміст якого розкрили шестеро посадовців на умовах анонімності, проливає світло на рішення Дональда Трампа дистанціюватися від мирного процесу щодо України, який він раніше обіцяв завершити протягом 24 годин. Журналісти наголошують, що в разі, якщо Дональд Трамп знову не змінить свого зовнішньополітичного курсу, Володимир Путін фактично отримає саме те, до чого прагнув: не лише послаблення тиску з боку США, а й поглиблення розколу всередині НАТО: *"Mr. Trump told President Volodymyr Zelensky of Ukraine and other European leaders after his call with Mr. Putin that Russia and Ukraine would have to find a solution to the war themselves, just days after saying that only he and Mr. Putin had the power to broker a deal. And he backed away from his own threats to join a European pressure campaign that would include new sanctions on Russia"* [36].

У цьому фрагменті політична полеміка, зумовлена підсилювальною взаємодією, активізує мовні засоби, що акумулюють смислові маркери влади. Так, вираз з воєнно-політичним навантаженням *to find a solution to the war themselves* / *самі мають знайти спосіб припинення війни* взаємодіє з фразеологізмом *to broker a deal*

/ домовитися про угоду, що підсилює політичне повідомлення, його ідеологічний вплив. Така взаємодія запускає процес резонансу й породжує ефект лінгвального автокаталізу: кожен елемент підсилює дію іншого, а в сукупності вони генерують стійкий лінгвополітичний наратив.

Механізм зв'язку між політичною та мовною площинами опосередковується завдяки індивідуальному світосприйняттю, втіленому в документальній літературі. Крістофер Міллер, безпосередньо занурений у події війни в Україні, у книзі *"The War Came to Us: Life and Death in Ukraine"* відтворює хронологію ключових подій, від початку війни на Сході України до повномасштабного вторгнення Росії. Особливу увагу автор зосереджує на постаті "людини на війні". Він розкриває емоційний стан героїв, які уособлюють боротьбу за свободу, втрату дому та близьких, по-різному долаючи випробування війною, при цьому демонструючи незламний дух українського народу. Публіцист на мовному рівні вербалізує масові настрої у переддень та під час повномасштабного вторгнення Росії. Використана автором іронія як засіб комічного дозволяє підкреслити всю абсурдність війни в XXI столітті. Показово, що один із персонажів, Віталій Андронов, сприймає ці події як нову норму життя в Україні, намагаючись долати негативні емоції саме через іронічне переосмислення реальності: *"I was in Donetsk in 2014, when jets were flying up to the city and where there was bombing, and I was looking at a guy who was aiming an AK-47 at me," he said. ...<> "Now in Kyiv it's not so scary as it was in 2014"* [30, с. 198].

У цьому фрагменті зафіксовано амбівалентну взаємодію виразів із військово-політичним навантаженням. З одного боку, висвітлення досвіду 2014 року через мовні конструкції (*jets were flying up to the city and where there was bombing* / до міста підлітали винищувачі, і там тривали бомбардування; *a guy who was aiming an AK-47 at me* / чоловік націлив на мене автомат Калашникова) активує в свідомості реципієнта травматичний наратив війни. Відповідно, мовні засоби маркують деструктивну складову дискурсу, формуючи відчуття небезпеки. З іншого боку, вираз *Now in Kyiv it's not so scary as it was in 2014* / зараз у Києві не так страшно, як було у 2014 році виконує функцію стабілізації: він передає зниження рівня страху, тим самим окреслює простір відносної безпеки. Завдяки хронологічному зіставленню цих мовних конструкцій відбувається процес семантичної дифузії, що допускає проникнення в комунікативний простір двох полярних смислових домінант — страху і полегшення. Залежно від воєнного і політичного контексту, така дифузія може або сприяти консолідації суспільства завдяки механізмам адаптації, або, навпаки, поглибити суспільну тривожність.

Варто зазначити, що політична парадигма має виразне відображення у концептуальній структурі книги Боба Вудворда. У своєму журналістському дослідженні *"WAR"* американський публіцист наводить пряму цитату президента Польщі Анджея Дуди, з яким мав розмову 17 квітня 2024 року в польському консульстві в Нью-Йорку: *"My biggest political dream is to make sure that Russia does not win in Ukraine. Ukraine is our neighbor and it is of fundamental importance to us that Ukraine remains a sovereign independent state that does not succumb to Russia"*,

Duda said. "We know what **Russian occupation** means, we know what **Russian terror** stands for and we know that **Ukrainians have to be helped**". He leaned forward and tapped the desk in front of him with his index finger for emphasis [47, с. 294].

Цей приклад демонструє позитивну синергію метафор війни, виразів із воєнно-політичним навантаженням і термінів, яка розгортається за принципом аттрактора. Метафора *political dream* / *політична мрія* у поєднанні з виразами з воєнно-політичним навантаженням — *Ukraine is our neighbor* / *Україна — наш сусід*, *Ukraine remains a sovereign independent state* / *Україна залишається суверенною незалежною державою*, *Ukrainians have to be helped* / *українцям слід допомогти* — а також воєнно-політичними термінами *Russian occupation* / *російська окупація*, *Russian terror* / *російський терор* — формує стабілізувальний вектор дискурсу війни в системі міжнародної політичної комунікації. Така мовна конфігурація зумовлює ампліфікацію ідеологічного меседжу, у межах якого Україна постає як форпост захисту Європи. Процес консолідації у цьому випадку виявляється не лише в смисловій, а й у прагматичній площині: політичний меседж не просто підтримує політичну інтенцію, а й посилює морально-ціннісну позицію, водночас репрезентує світоглядні орієнтири, на яких ґрунтується відповідь на виклики безпеки міжнародного порядку. Це забезпечує формування логічно завершеної комунікативної моделі реагування.

У лінгвістиці війни, з огляду на її категорійно-понятійний апарат (детально про це див. Дем'янчук, 2025), мова демонструє здатність еволюціонувати від засобу документування подій до інструмента художнього осмислення дійсності. Аналітичний дискурс публіцистів, які зосереджують увагу на суспільно-політичних аспектах війни (зокрема, Крістофера Міллера та Боба Вудворда), поступово доповнюється антропоцентричною парадигмою — художньою репрезентацією війни крізь призму індивідуального досвіду. У тексті Крістофера Міллера простежується акцент на постаті "людини на війні", проте цей фокус не має тієї експресивної глибини, яка властива художній літературі. Зауважимо, що воєнна проза не лише продовжує документальний наратив, а й наповнює його емпатійним виміром, висвітлюючи внутрішній світ людини — її переживання, втрату, страх і рішучість.

Зсув до антропоцентричної парадигми особливо помітний у контексті новітньої історії України. Переламні події, анексія Криму, війна на Донбасі, повномасштабне вторгнення Росії стали потужним імпульсом для стилізації воєнної прози. З метою з'ясування особливостей її жанрової системи цінним є роман Артура Дражека "Bridge in the Darkness". У цьому творі засоби мови війни наповнюють смислову нішу словами болю, боротьби, а також надії: *Not that she was being insensitive or anything, but our present **circumstances were tight** and another young mouth to feed only made things a bit harder. Of course, I didn't think of this when I picked up little Daryna. My line of thought was quite simple, and I saw the daughter of the woman I loved alone in the station, lost and confused about everything around her, tears down her eyes as she called for her mother* [13, с. 14].

На перший план виходить позитивна синергія метафор війни, які незважаючи на негативну конотацію стабілізують систему. Попри домінування мовних елементів, що акцентують на складних побутових умовах війни, зокрема метафори *our present circumstances were tight* / наші нинішні обставини були скрутними, *another young mouth to feed only made things a bit harder* / ще один дитячий рот, який треба було годувати, лише ускладнював ситуацію гуманістичний аспект мовного феномена набуває дедалі більшої значущості. Його реалізація простежується у використанні лексем і синтаксичних конструкцій, пов'язаних з емпатією *the daughter of the woman I loved* / дочка жінки, яку я кохав, *lost and confused* / розгублена й сповнена болю, *tears down her eyes as she called for her mother* / з розпачем на обличчі кликала маму, а по щоках текли сльози. Ці мовні засоби спрямовують текст у площину консолідації, де мова війни набуває гуманістично-комунікативної функції. Вона не лише фіксує руйнування і втрати, а й маніфестує силу слова, здатного говорити про людяність навіть у найскладніших умовах.

У межах дослідження літературних візій війни в сучасній військовій прозі розглянемо також роман "Daybreak" Метта Галлагера. Цей твір посідає важливе місце у формуванні літературного дискурсу війни ХХІ століття. У військовій прозі Галлагера засоби мови війни надзвичайно точно передають буденність, пронизану трагедією мільйонів людей: *"NATO countries call it civil affairs. I'll be back east in a couple days. My commander gave me leave to escort my sons to the border. We live near Kyiv, and we knew they'd strike there. They need the river..." She trailed off.*

Pax asked the name of her hometown. A place called Bucha, she said. Nothing special. Just a quiet suburb.

"I was in the army, too," he said. She nodded as if she'd known that all along" [15, с. 23].

У наведеному епізоді роману простежується амбівалентна взаємодія воєнно-політичної лексики, військово-політичної лексики і надфразової єдності, що формують спільний семантичний простір воєнної тематики. Воєнно-політичні терміни *NATO countries* / країни НАТО і *civil affairs* / цивільні справи у поєднанні з лексемами, маркованими військовою справою *leave to escort* / дозвіл для супроводу, *we knew they'd strike there* / ми були певні, що удар буде саме в тому місці тяжіють до аттрактора — мовної конструкції *NATO countries call it civil affairs* / Країни НАТО називають це цивільними справами. Утім, на цьому шляху виникає лінгвальна поляризація, що увиразнює дисонанс між офіційним воєнним дискурсом і травматичним досвідом цивільного населення, втягненого у війну. Така семантична напруга виконує подвійне функціональне навантаження: з одного боку, дестабілізує комунікативний простір, з іншого — стимулює критичне осмислення війни крізь призму соціогуманітарного виміру.

Амбівалентність досягає особливої експресивності в надфразовій єдності: *A place called Bucha, she said. Nothing special. Just a quiet suburb* / Місце під назвою Буча, сказала вона. Нічого особливого. Просто тихе передмістя. Гранична стислість цього висловлювання виступає індикатором десенсибілізації — втрати здатності до

емоційного реагування. Водночас така стриманість дозволяє розкрити глибину травми через напівсказане. У цьому випадку мова війни виконує репрезентативну функцію: вона не лише фіксує досвід травми, а й артикулює те, що зазвичай залишається невимовним.

Підводячи підсумки викладеного вище, зазначемо, що в період російсько-української війни лінгвополітична синергія мовних засобів формує узгоджений комунікативний простір, покликаний протистояти маніпулятивному впливу держави-агресора, слугуючи підґрунтям для рішучого засудження воєнних злочинів і використання Росією заборонених методів війни, а також артикулюючи позицію України як держави, що відстоює свій суверенітет на засадах міжнародного права. Модель лінгвополітичної синергії ілюстровано в Рис. 1.

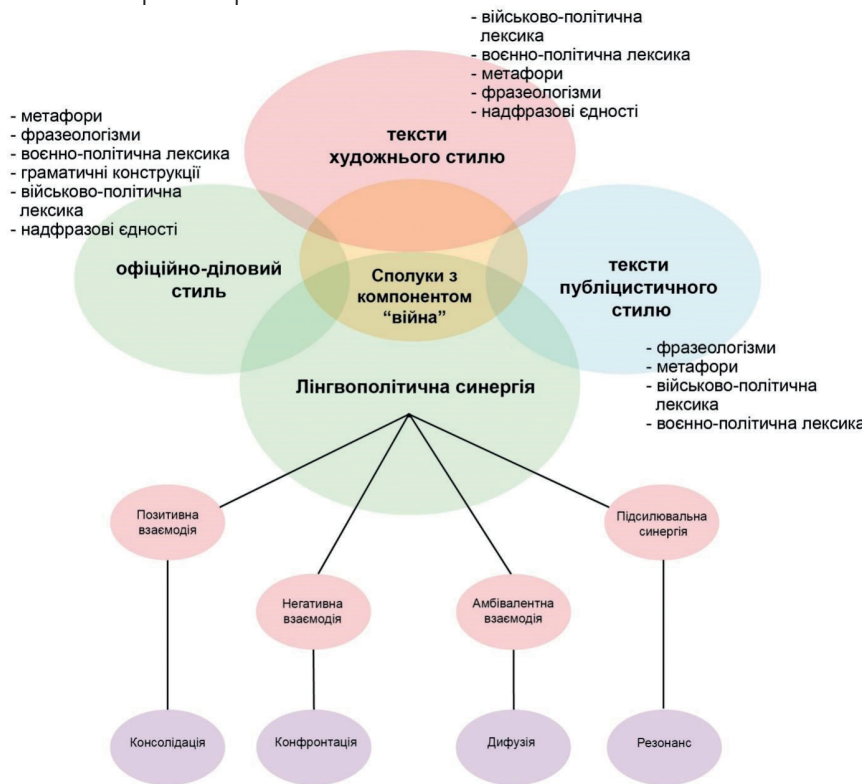
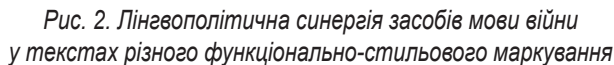

Рис. 1. Модель лінгвополітичної синергії в системі мови війни

Проведене дослідження лінгвополітичної синергії засобів мови війни переконливо засвідчило її здатність формувати узгоджений комунікативний простір, адаптований до умов певного історичного періоду (див. Рис. 2).

Висновок. Таким чином, дослідження лінгвополітичної синергії засобів мови війни дало підстави стверджувати про наявність низки закономірностей: 1) на макрорівні мова війни виявляє синергетичну взаємодію з політичною, соціальною, історичною, ідеологічною та військовою суперсистемами і реалізує чотири типи взаємодії мовних засобів — позитивна, підсилювальна, негативна, амбівалентна; 2) засоби мови війни, тяжіючи до аттрактора, зумовлені дією глибинних механізмів синергетики: функціонально-смыслові ампліфікації, лінгвального автокаталізу, мовної турбулентності, семантичної біфуркації, ентропії дискурсу; 3) реалізацію визначених типів взаємодії забезпечують характерні поєднання мовних засобів: **позитивна синергія:** метафори / воєнно-політичні терміни, метафори / фразеологізми, воєнно-політичні терміни / фразеологізми, військово-політичні терміни / лексеми, марковані війною; **підсилювальна синергія:** метафори / військово-політичні терміни, лексеми, марковані війною / лексеми, марковані війною, воєнно-політичні терміни / лексеми,

марковані війною / граматичні конструкції, метафори / військово-політичні терміни, граматичні конструкції / воєнно-політичні терміни; **негативна взаємодія**: терміни, марковані війною / лексеми, марковані війною, лексеми, марковані сферою військової справи / лексеми, марковані сферою військової справи, фразеологізми / вирази, що мають військове навантаження, військово-політичні терміни / лексеми, марковані війною; **амбівалентна взаємодія**: воєнно-політичні терміни / лексеми, марковані сферою військової справи / надфразові єдності, терміни, марковані сферою військової справи / терміни, марковані сферою військової справи, вирази, що мають воєнно-політичне навантаження / метафори, фразеологізми / воєнно-політичні лексеми / воєнно-політичні терміни, військово-політичні терміни / метафори, вирази, що мають військово-політичне навантаження / вирази, що мають військово-політичне навантаження; 4) на мікрорівні лінгвополітична синергія, зумовлена внутрішніми процесами консолідації, дифузії, конфронтації і резонансу, формує семантичну архітектоніку текстів різних історичних періодів; 5) в період Першої світової війни лінгвополітична синергія засобів мови війни виражала заклик до збереження спокою й розсудливості, який знаходив відображення в аргументах на користь недопущення великої європейської війни. Паралельно вона формувала семантичне поле втрати довіри і загострення дипломатичних відносин, вербалізувала антивоєнний імператив — навіть за відсутності відкритого засудження збройного конфлікту; 6) в період Другої світової війни лінгвополітична синергія засобів мови війни певний час функціонувала як вербальний інструмент запобігання новим глобальним збройним конфліктам. Лейтмотивом висловлень була антивоєнна настанова — відмова від застосування війни як засобу врегулювання міжнародних суперечок. Формально вона виконувала стабілізувальну функцію, апелюючи до понять честі, права, захисту народу. Однак риторика захисту поступово переросла у насильницькі дії; 7) в період російсько-української війни лінгвополітична синергія засобів мови війни формує узгоджений комунікативний простір, покликаний протистояти маніпулятивному впливу держави-агресора, виступаючи підґрунтям для рішучого засудження воєнних злочинів і використання Росією заборонених методів війни, а також артикуючи позицію України як держави, яка відстоює свій суверенітет на засадах міжнародного права.

Науковець резюмує про перехід системи мови війни від хаотичного до стабільного стану, який виявився в: архівному документі Першої світової війни “Kaiser Wilhelm and Czar Nicholas Exchange Frantic Telegrams, Trying to Avoid WWI” (1914); публікації The Guardian “Britain at war with Germany” (1939) періоду Другої світової війни; резолюції Генеральної Асамблеї ООН “UN Resolution adopted by the General Assembly on 23 February 2023” щодо російсько-української війни; документі Ради Безпеки ООН “Maintenance of peace and security of Ukraine” (2023); публіцистичному творі Боба Вудворда “WAR” (2024).

У перспективі подальших досліджень передбачено типологізацію атракторів у системі мови війни, зосібна, вивчення порогових значень біфуркацій, а саме біфуркації Гопфа.

Література

1. Дем'янчук Ю. Лінгвополітична синергетика: становлення та перспективи дослідження. *Вісник КНЛУ. Серія Філологія*. 2024. Том 27. № 2. С. 75–102.
2. Дем'янчук Ю. Генеза становлення мови війни в історико-політичному та історико-художньому контексті (український досвід). *Закарпатські філологічні студії*. 2025. Вип. 39. С. 171–192.
3. Дем'янчук Ю. Лінгвістика війни: виникнення, концептуалізація та вектори подальшого розвитку. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2025 б. Том 36 (75), № 3. Час.1. С. 220–233.
4. ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ. Україна кваліфікує останні дії Росії як порушення суверенітету й територіальної цілісності нашої держави — Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво. 2022. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ukrayina-kvalifikuye-ostanni-diyi-rosiyi-yak-porushennya-suv-73037>
5. Яворська Г., Чмир О. Семантика війни і миру в сучасних слов'янських мовах: історико-типологічний аспект. *Мовознавство*. 2018. № 3. С. 15–29.
6. Amer M. Critical discourse analysis of war reporting in the international press: the case of the Gaza war of 2008–2009. *Palgrave Commun* 3. No. 13. 2017. URL: <https://doi.org/10.1057/s41599-017-0015-2>
7. Auer P. The temporality of language in interaction. *Projection and latency. Studies in Language and Social Interaction*, 27. Edited by Arnulf Deppermann and Susanne Günthner. 2015. P. 27–56.
8. Baker P., Gabrielatos C., Khosravinik M. A useful methodological synergy? Combining critical discourse analysis and corpus linguistics to examine discourses of refugees and asylum seekers in the UK press. *SAGE Publications Ltd*. 2008. Vol. 19(3). P. 273–306.
9. Barth-Weingarten D. Intonation Units Revisited: Cesuras in Talk-in-Interaction, 29. 2016. 318 p.
10. Belam M. Russia-Ukraine war at a glance: what we know on day 393 of the invasion. *The Guardian*. 2023. URL: <https://www.theguardian.com/world/2023/mar/23/russia-ukraine-war-at-a-glance-what-we-know-on-day-393-of-the-invasion>
11. Bentounsi I. An Onomasiological Examination of Lexical Distinctiveness in Literary Productions from Algeria and Morocco. *Aleph*, Vol. 11. 2024. P. 167–181.
12. Deppermann A. Retrospection and Understanding in Interaction. *Studies in Language and Social Interaction*, 27. Edited by Arnulf Deppermann and Susanne Günthner. 2015. P. 57–94.
13. Drazek A. *Bridge in the Darkness*. 2023. 203 p.
14. Frank A. *Diary of a young girl*. (first published in 1952, 285 p.). Penguin Classics (reissued in 2019). 2019. 339 p.
15. Gallagher M. *Day Break*. Atria Books. 2024. 256 p.
16. Gabelentz G. von der. *Hypologie der Sprachen. Eine neue Aufgabe der Linguistik. Indogermanische Forschungen* 4, 1894. P. 1–7.

17. Guardian archive. Britain at war with Germany. 1939. URL: <https://www.theguardian.com/world/1939/sep/04/germany.secondworldwar>
18. Guardian staff and agencies. Ukraine war briefing: Kyiv rallies support of allies after peace talks with Russia end without ceasefire. 2025. URL: <https://www.theguardian.com/world/2025/may/17/ukraine-war-briefing-kyiv-rallies-support-of-allies-after-peace-talks-with-russia-end-without-ceasefire>
19. *Haken H.* Advanced synergetics : instability hierarchies of self-organizing systems and devices. Berlin New York: Springer-Verlag. 1983.
20. *Hemingway E.* A Farewell to Arms. (first published in 1929). Penguin Books. 2023. 293 p.
21. History. Kaiser Wilhelm and Czar Nicholas exchange frantic telegrams, trying to avoid WWI. 2009. URL: <https://www.history.com/this-day-in-history/july-29/kaiser-wilhelm-of-germany-and-czar-nicholas-of-russia-exchange-telegrams>
22. *Hoey E.* Sighing in interaction: Somatic, semiotic, and social. *Research on Language and Social Interaction* 47(2), 2014. P. 175–200.
23. *Javed T., Sun J., Khurshid A.* No more binaries: a case of Pakistan as an anomalistic discourse in American print media (2001–2010). 2023. URL: <https://doi.org/10.1057/s41599-023-01557-6>
24. Kellogg-Briand Pact. Yale Law School. Lillian Goldman Law Library. The AVALON PROJECT (Documents in Law, History and Diplomacy). 1928. URL: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/kbpact.asp
25. *Köhler R.* Zur linguistischen Synergetik: Struktur und Dynamik der Lexik / R. Köhler. — Bochum : Studienverlag Brockmeyer. 1986. 200 p.
26. League of Nations. Declaration Concerning Wars of Aggression: Resolution of the Third Committee. 24 September 1927. URL: <https://nuremberg.law.harvard.edu/documents/2407-resolution-of-league-of-nations?mode=text>
27. *Levi P.* If this is a man. (“Se questo e un uomo”, first published in 1958). Introduction copyright. David Baddiel. 2023. 457 p.
28. *Mattheeff P.* The New York Times. “Bulgaria’s position in the world war”. March 7, 1915. P.3. URL: <https://timesmachine.nytimes.com/timesmachine/1915/03/07/104231154.html?pageNumber=3>
29. *McCORMICK A.* War Manoeuvres for Position in the Post-War World. 1942. URL: <https://timesmachine.nytimes.com/timesmachine/1942/06/06/87702624.html?pageNumber=26>
30. *Miller C.* The War Came to Us: Life and Death in Ukraine. Bloomsbury. 2023. 293 p.
31. *Moriarty D.* Diary of a Gallipoli soldier. 2008. URL: <https://www.theguardian.com/world/2008/nov/12/gallipoli-diary-dardanelles-campaign>
32. *Mondada L.* Multimodal completions. *Studies in Language and Social Interaction*, 27. Edited by Arnulf Deppermann and Susanne Günthner. 2015. P. 267–308.
33. *Nicklin M.* 100 years later: Returning to World War I’s Western Front in France. 2018. URL: <https://www.washingtonpost.com/lifestyle/travel/100-years-later-returning-to->

the-western-front-in-france/2018/08/23/84e7053a-9cd7-11e8-843b-36e177f3081c_story.html

34. *Reed S., Raymond B.* The question of units for language, action and interaction. In: Units of talk—units of action. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. 2013. P. 1–13.
35. *Remarque E. M.* Westen nichts Neues. Propyläen-Verlag. *Berlin*. 1929. All Quiet on the Western Front Written by: Erich Maria Remarque Translated by: Katharina Rout, 2024. 348 p.
36. *Sanger D., Swan J., Haberman M., Schwirtz M.* Trump's New Position on the War in Ukraine: Not My Problem. 2025. URL: <https://www.nytimes.com/2025/05/20/us/politics/trump-ukraine-russia.html>
37. *Semak L.* Dynamics of lexical norm in modern mass discourse. Journal "Ukrainian sense", (1), 2024. P. 159–169.
38. *Sonne P., Khurshudyan I., Morgunov S., Khudov K.* Battle for Kyiv: Ukrainian valor, Russian blunders combined to save the capital. The Washington Post. 2022. URL: <https://www.washingtonpost.com/national-security/interactive/2022/kyiv-battle-ukraine-survival/>
39. *Stepp E.* A War to End All War. 2014. Vision. URL: <https://www.vision.org/war-end-all-war-33>
40. *Temer V., Ogden R.* Non-convergent boundaries and action ascription in multimodal interaction. Open Linguistics. 7. 2021. P. 685–706.
41. The Parliamentary Assembly of the Council of Europe. (2024). Maintenance of peace and security of Ukraine. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/pro/n24/351/62/pdf/n2435162.pdf>
42. The Washington Post. "Remember the Lusitania!". 1999. URL: <https://www.washingtonpost.com/archive/lifestyle/1999/05/08/remember-the-lusitania/eb6b7058-890b-4bba-8f0d-fc598fff3048/>
43. The Washington Post. Starting World War II. 1999. URL: <https://www.washingtonpost.com/archive/lifestyle/1999/09/01/starting-world-war-ii/97038142-a667-4e93-858d-730819c38727/>
44. *Tolkien J.* The Lord of the Rings. (Allen & Unwin, first published in 1954). Harper Collins Publishers. 2007. 531 p.
45. UN Resolution adopted by the General Assembly on 23 February 2023. Principles of the Charter of the United Nations underlying a comprehensive, just and lasting peace in Ukraine : resolution / adopted by the General Assembly. 2023. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/4004933?ln=en&v=pdf>
46. *Wells H. G.* The War That Will End War (1914).
47. *Woodward B.* War. Simon & Schuster. 2024. 435 p.

References

1. Demyanchuk, Yu. (2024). *Linhvopolitychna synerhetyka: stanovlennia ta perspektyvy doslidzhennia*. [Linguopolitical Synergetics: Formation and Research Perspectives]. Visnyk KNU. Serii Filolohiia. Tom 27. № 2. S. 75–102. [in Ukrainian].
2. Demyanchuk, Yu. (2025). *Heneza stanovlennia movy viiny v istoryko-politychnomu ta istoryko-khudozhnomu konteksti (ukrainskyi dosvid)*. [The Genesis of the Formation of the War Language in the Historical-Political and Historical-Artistic Context (the Ukrainian Experience)]. Zakarpatski filolohichni studii. Vyp. 39. S. 171–192. [in Ukrainian].
3. Demyanchuk, Yu. (2025). *Linhvistyka viiny: vynyknennia, kontseptualizatsiia ta vektory podal'sho rozvytku*. [War linguistics: origin, conceptualization, and vectors of further development]. Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernads'koho. Serii: Filolohiia. Zhurnalistyka. Tom 36 (75), № 3. Chas. 1. S. 220–233. [in Ukrainian].
4. PREZYDENT UKRAINY. (2022). *Ukraina kvalifikue ostanni diyi Rosiyyi yak porushennia suverenitetu i terytorialnoi tsilisnosti nashoi derzhavy — Volodymyr Zelenskyi*. [Ukraine qualifies Russia's recent actions as a violation of the sovereignty and territorial integrity of our state — Volodymyr Zelenskyi]. Ofitsiine internet-predstavnytstvo. [in Ukrainian].
5. Yavorska, H., Chmyr, O. (2018). *Semantyka viiny i myru v suchasnykh slovianskykh movakh: istoryko-typolohichniy aspekt* [Semantics of war and peace in modern Slavic languages: a historical and typological aspect]. Movoznavstvo. № 3. S. 15–29. [in Ukrainian].
6. Amer, M. (2017). Critical discourse analysis of war reporting in the international press: the case of the Gaza war of 2008–2009. Palgrave Commun 3. No. 13. Available at: <https://doi.org/10.1057/s41599-017-0015-2> [in English].
7. Auer, P. (2015). The temporality of language in interaction. Projection and latency. Studies in Language and Social Interaction, 27. Edited by Arnulf Deppermann and Susanne Günthner. 2015. P. 27–56. [in English].
8. Baker, P., Gabrielatos, C., Khosravini, M. (2008). A useful methodological synergy? Combining critical discourse analysis and corpus linguistics to examine discourses of refugees and asylum seekers in the UK press. SAGE Publications Ltd. Vol. 19(3). P. 273–306. [in English].
9. Barth-Weingarten, D. (2016). Intonation Units Revisited: Cues in talk-in-interaction. John Benjamins. Studies in Language and Social Interaction, 29. 318 p. [in English].
10. Belam M. (2023). Russia-Ukraine war at a glance: what we know on day 393 of the invasion. The Guardian. Available at: <https://www.theguardian.com/world/2023/mar/23/russia-ukraine-war-at-a-glance-what-we-know-on-day-393-of-the-invasion> [in English].

11. Bentounsi, I. (2024). An Onomasiological Examination of Lexical Distinctiveness in Literary Productions from Algeria and Morocco. *Aleph*, Vol. 11. P. 167–181. [in English].
12. Deppermann, A. (2015). Retrospection and Understanding in Interaction. *Studies in Language and Social Interaction*, 27. Edited by Arnulf Deppermann and Susanne Günthner. P. 57–94. [in English].
13. Drazek, A. (2023). *Bridge in the Darkness*. 203 p. [in English].
14. Frank, A. (1952). *Diary of a young girl*. (first published in 1952, 285 p.). Penguin Classics (reissued in 2019). 2019. 339 p. [in English].
15. Gallagher, M. (2024). *Day Break*. Atria Books. 256 p. [in English].
16. Gabelentz, G. von der. (1984). *Hypologie der Sprachen. Eine neue Aufgabe der Linguistik. Indogermanische Forschungen 4*. P. 1–7. [in English].
17. Guardian archive. (1939). Britain at war with Germany. Available at: <https://www.theguardian.com/world/1939/sep/04/germany.secondworldwar> [in English].
18. Guardian staff and agencies. (2025). Ukraine war briefing: Kyiv rallies support of allies after peace talks with Russia end without ceasefire. Available at: <https://www.theguardian.com/world/2025/may/17/ukraine-war-briefing-kyiv-rallies-support-of-allies-after-peace-talks-with-russia-end-without-ceasefire> [in English].
19. Haken, H. (1983). *Advanced synergetics : instability hierarchies of self-organizing systems and devices*. Berlin New York: Springer-Verlag. [in English].
20. Hemingway, E. A (1929). *Farewell to Arms*. (first published in 1929). Penguin Books. 2023. 293 p. [in English].
21. History. (2009). Kaiser Wilhelm and Czar Nicholas exchange frantic telegrams, trying to avoid WWI. URL: <https://www.history.com/this-day-in-history/july-29/kaiser-wilhelm-of-germany-and-czar-nicholas-of-russia-exchange-telegrams> [in English].
22. Hoey, E. (2014). Sighing in interaction: Somatic, semiotic, and social. *Research on Language and Social Interaction* 47(2). P. 175–200. [in English].
23. Javed, T., Sun, J., Khurshid, A. (2023). No more binaries: a case of Pakistan as an anomalistic discourse in American print media (2001–2010). *Humanit Soc Sci Commun* 10, 65. Available at: <https://doi.org/10.1057/s41599-023-01557-6> [in English].
24. Kellogg-Briand Pact. (1928). Yale Law School. Lillian Goldman Law Library. The AVALON PROJECT (Documents in Law, History and Diplomacy). Available at: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/kbpact.asp [in English].
25. Köhler, R. (1986). *Zur linguistischen Synergetik: Struktur und Dynamik der Lexik* / R. Köhler. — Bochum : Studienverlag Brockmeyer. 200 p. [in English].
26. League of Nations. Declaration Concerning Wars of Aggression: Resolution of the Third Committee. (1927). Available at: <https://nuremberg.law.harvard.edu/documents/2407-resolution-of-league-of-nations?mode=text> [in English].
27. Levi, P. (1958). *If this is a man*. (“Se questo e un uomo”, first published in 1958). Introduction copyright. David Baddiel. 2023. 457 p. [in English].

28. Mattheeff, P. (1915). The New York Times. "Bulgaria's position in the world war". March 7, P.3. Available at: <https://timesmachine.nytimes.com/timesmachine/1915/03/07/104231154.html?pageNumber=3> [in English].
29. McCORMICK, A. (1942). War Manoeuvres for Position in the Post-War World. Available at: <https://timesmachine.nytimes.com/timesmachine/1942/06/06/87702624.html?pageNumber=26> [in English].
30. Miller, C. (2023). The War Came to Us: Life and Death in Ukraine. Bloomsbury. 293 p. [in English].
31. Mondada, L. (2015). Multimodal completions. *Studies in Language and Social Interaction*, 27. Edited by Arnulf Deppermann and Susanne Günthner. P. 267–308. [in English].
32. Moriarty, D. (2008). Diary of a Gallipoli soldier. Available at: <https://www.theguardian.com/world/2008/nov/12/gallipoli-diary-dardanelles-campaign> [in English].
33. Nicklin, M. (2018). 100 years later: Returning to World War I's Western Front in France. Available at: https://www.washingtonpost.com/lifestyle/travel/100-years-later-returning-to-the-western-front-in-france/2018/08/23/84e7053a-9cd7-11e8-843b-36e177f3081c_story.html [in English].
34. Reed, S., Raymond, B. (2013). The question of units for language, action and interaction. In: *Units of talk—units of action*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. P. 1–13. [in English].
35. Remarque, E. M. (1929). *Westen nichts Neues*. Propyläen-Verlag. Berlin. All Quiet on the Western Front Written by: Erich Maria Remarque Translated by: Katharina Rout, 2024. 348 p. [in English].
36. Sanger, D., Swan, J., Haberman, M., Schwirtz, M. (2025). Trump's New Position on the War in Ukraine: Not My Problem. Available at: <https://www.nytimes.com/2025/05/20/us/politics/trump-ukraine-russia.html> [in English].
37. Semak, L. (2024). Dynamics of lexical norm in modern mass discourse. *Journal "Ukrainian sense"*, (1). P. 159–169. [in English].
38. Sonne, P., Khurshudyan, I., Morgunov, S., Khudov, K. (2022). Battle for Kyiv: Ukrainian valor, Russian blunders combined to save the capital. *The Washington Post*. Available at: <https://www.washingtonpost.com/national-security/interactive/2022/kyiv-battle-ukraine-survival/> [in English].
39. Stepp, E. (2014). A War to End All War. *Vision*. at: <https://www.vision.org/war-end-all-war-33> [in English].
40. Temer, V., Ogden, R. (2021). Non-convergent boundaries and action ascription in multimodal interaction. *Open Linguistics*. 7. P. 685–706. [in English].
41. The Parliamentary Assembly of the Council of Europe. (2024). Maintenance of peace and security of Ukraine. Available at: <https://documents.un.org/doc/undoc/pro/n24/351/62/pdf/n2435162.pdf> [in English].

42. The Washington Post. (1999). "Remember the Lusitania!". Available at: <https://www.washingtonpost.com/archive/lifestyle/1999/05/08/remember-the-lusitania/eb6b7058-890b-4bba-8f0d-fc598fff3048/> [in English].
43. The Washington Post. (1999). Starting World War II. Available at: <https://www.washingtonpost.com/archive/lifestyle/1999/09/01/starting-world-war-ii/97038142-a667-4e93-858d-730819c38727/> [in English].
44. Tolkien, J. (1954). *The Lord of the Rings*. (Allen & Unwin, first published in 1954). Harper Collins Publishers. 2007. 531 p. [in English].
45. UN Resolution adopted by the General Assembly on 23 February 2023. (2023). Principles of the Charter of the United Nations underlying a comprehensive, just and lasting peace in Ukraine : resolution / adopted by the General Assembly. Available at: <https://digitallibrary.un.org/record/4004933?ln=en&v=pdf> [in English].
46. Wells, H.G. (1914). *The War That Will End War*. [in English].
47. Woodward, B. (2024). *War*. Simon & Schuster. 435 p. [in English].